
В.Даниленко**РЕГІОНИ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ**

Ярослава Верменич Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2003. – 516с.

Історія України склалася так, що регіональні відмінності завжди відігравали в ній істотну, якщо не вирішальну, роль. Віками позбавлені власної держави українські землі розвивалися на правах провінцій різних державних організмів, зазнавали потужних асиміляційних впливів, ставали об'єктами жадливих соціальних експериментів. Спричинений цим політичний розрив в рівнях економічного розвитку регіонів, так само як і особливості регіональної ідентичності і полікультурності – вдячний об'єкт наукового аналізу. Однак до недавнього часу історична наука в Україні досліджувала історію регіонів переважно в локальному, вузько територіальному, а не в регіональному вимірі. Теоретико-методологічні проблеми, пов'язані з регіональною строкатістю, за рідкісними винятками, взагалі не порушувалися.

Певний прорив на цьому напрямі пов'язаний з виданням ґрунтовної монографії Я.Верменич. Її вихід у світ (як і попередньої роботи того ж автора – "Історична регіоналістика в Україні: спроба концептуального аналізу". – К., 2001) слід розглядати як відповідь на назрілу суспільну потребу. В час, коли в усьому світі на фоні сучасних глобалізаційних процесів зростає інтерес до проблем співвідношення глобального і локального, транскордонних зв'язків, "нового регіоналізму", автор пропонує власне бачення місця і ролі історичної складової регіональної науки і обґрунтовує його на українському матеріалі. Йдеться не лише про шляхи й методи ретроспективного дослідження регіональної специфічності, але й про виділення історичної регіоналістики у відносно самостійний міждисциплінарний дослідницький напрям.

Оскільки поняття "історична регіоналістика" донедавна було практично відсутнє в арсеналі соціогуманітарних наук, автору доводилося одночасно вирішувати два завдання: окреслювати предметне поле нового наукового напрямку і шукати для нього відповідну "нішу", вводячи власні підходи в контекст вже зробленого у цій галузі засобами різних наукових дисциплін. З цими доволі складними завданнями Я.В.Верменич справилася

завдяки тому, що уважно дослідила як самі процеси регіоналізації на теренах України, так і їх осмислення в суспільній думці на різних історичних етапах. Завдяки цьому авторові вдалося досягти істотного прирощення наукового знання у сфері вивчення явищ регіоналізму й регіоналізації, запропонувати нові підходи до аналізу співвідношення між сучасними процесами глобалізації, з одного боку, і диференціації, регіоналізації, мультикультуралізму, з другого.

Наукова новизна праці Я.В.Верменич полягає насамперед у застосуванні сучасних методологічних підходів до аналізу історико-географічної специфічності регіонів України та її осмислення у суспільній думці. Покладений в основу дослідження історико-генетичний підхід дав змогу автору у великому часовому діапазоні (понад два століття) простежити витoki наукового знання про регіони, особливості колонізаційних процесів, міграцій, поселенської практики, комунікативних зв'язків. На цій основі у книзі вибудовується каркас нового термінологічного інструментарію історичної регіоналістики, суттєво уточнюються і обґрунтовуються поняття "регіон", "регіоналізм", "регіоналізація", "простір", "територія", "місце" і десятки інших. Введення в канву дослідження понять "історико-географічний регіон", "топохрон", "локус" тощо дає змогу істотно розширити діапазон традиційно застосовуваних в історичній науці понять і термінів, закласти плідну основу для міждисциплінарної співпраці на цьому полі.

Історична регіоналістика розглядається в монографії як складова частина регіональної науки, з одного боку, і як специфічна сфера історичного наукового знання, з другого. При цьому порушується чимало методологічних проблем, які були "камнем спотикання" для кількох поколінь істориків. Як співвідносяться поняття "регіональна історія", "регіональна історіографія", "регіонально-історичні дослідження", "проблемна історіографія регіонів"? Наскільки співпадають предметні поля історичної регіоналістики і краєзнавства, регіонознавства й історичної географії? З подачі Я.В.Верменич історична наука в Україні починає активно засвоювати і транспонувати відповідно до своїх потреб запропоновану географами ієрархію складових регіоналістики (теорія районування, районістика, регіонологія, районознавство). При цьому не тільки зазнають суттєвого уточнення прийняті в різних наукових дисциплінах визначення регіону, але й пропонується власна дефініція історико-географічного району як базова в історичній регіоналістиці.

Наукове і практичне значення проведеної автором роботи визначається й тим, що в монографії вперше у систематизованому вигляді подано історію адміністративно-територіального поділу України із стислими характеристиками притаманних йому на різних історичних етапах форм територіального устрою – земель-князівств, воєводств, полків, губерній, областей тощо. В контексті майбутньої адміністративно-територіальної реформи значення цієї роботи важко переоцінити. Не менший інтерес становить простежена автором на українському матеріалі еволюція історичного знання про регіони. Особливо докладно аналізується діяльність тих наукових шкіл, в яких "земельні" та "обласницькі" підходи були пріоритетним напрямом досліджень. Це насамперед стосується доробку В.Антоновича, Д.Багалія, М.Грушевського, М.Слабченка та їх численних учнів.

В монографії освоєно великий масив джерел – більшою мірою опублікованих, меншою – архівних (таке співвідношення виразно продиктоване теоретико-методологічним спрямуванням роботи). Автор вільно орієнтується у справді неосяжному калейдоскопі підходів до осмислення процесів регіоналізації України на різних історичних етапах. У фокусі уваги, зрозуміло, опиняються ті, в яких аналіз регіональної специфічності органічно доповнювався пошуком переконливих аргументів на користь самодостатності України, розкриття її державницьких і націєтворчих потенцій. Автору вдалося показати, як впливала історична думка на формування концепцій федералізації Російської та Австро-Угорської імперій, як нехтування порадами істориків заводило у глухий кут радянські проекти реформування адміністративно-територіального устрою.

До числа незаперечних здобутків автора слід віднести аналіз вкладу в історичну регіоналістику фахівців суміжних галузей знання – географів, економістів, етнологів, лінгвістів тощо. Розвиток історичного знання про регіони України розглядається у широкому контексті пошуків оптимальної регіональної структури – пошуків, які й сьогодні є однією з домінант суспільної думки. При цьому автор не обмежується наведенням різних точок зору на майбутній адміністративно-територіальний устрій України, але й висвітлює свій погляд на шляхи оптимізації регіональної структури й регіональної політики.

Авторові вдалося довести, що формула "історична регіоналістика" придатна для концептуалізації наукових пошуків, які велися впродовж останніх двох десятиліть представниками

різних галузей наукового знання, але не мали відповідного науково-методологічного обґрунтування. Нині це поняття уже міцно увійшло в арсенал історичної науки. Тепер варто працювати над тим, щоб історична регіоналістика стала повноправною складовою регіональної науки, яка вибудовується в Україні насамперед зусиллями фахівців у галузі теорії управління, суспільної географії, економістами, культурологами тощо.

Зрозуміло, що у такій масштабній і великій за обсягом праці авторові не вдалося рівною мірою висвітлити всі грані проблеми. Менш схематичною хотілося б бачити характеристику регіонів України, особливо тих, які вирізняються яскравою специфічністю (Крим, Буковина, Закарпаття). Більше уваги, на наш погляд, варто було б приділити характеристиці польських шкіл в історіографії України.

Загалом же праця Я.В.Верменич справляє враження ґрунтовного і цікавого дослідження проблеми, що надто довго перебувала "на периферії" українського наукового знання. Автору вдалося не тільки запропонувати вдалий зріз регіональної структури українських земель на різних історичних етапах, але й суттєво розширити палітру дослідницьких засобів, придатних для аналізу явищ регіоналізму й регіоналізації. Виходячи на загальносвітові, глобальні проблеми суспільного буття, книга стане корисним посібником для всіх, хто цікавиться проблемами регіонального розвитку. Хочеться сподіватися, що вона стимулюватиме науковий пошук у напрямі оптимізації регіональної структури країни і адміністративно-територіального поділу.